

СОВЕТ ҲОКИМИЯТИНИНГ ТУРКИСТОНДА ПАХТАЧИЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ БЎЙИЧА АМАЛГА ОШИРГАН ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ ХУСУСИДА

Иброҳимов Диёржон

ЖДПУ Ижтимоий-гуманитар фанларни
ўқитиш методикаси йўналиши 2-босқич магистранти
Жумаев Ж.

ЖДПУ мустақил тадқиқотчиси
<https://doi.org/10.5281/zenodo.8038687>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 08-June 2023 yil
Ma'qullandi: 10-June 2023 yil
Nashr qilindi: 14-June 2023 yil

KEY WORDS

Тарихий маълумотлар шундан далолат берадики, Ўзбекистонда совет ҳокимиятининг дастлабки йиллариданоқ пахтачиликни жадал ривожлантириш пойдеворига асос солинди..

ABSTRACT

Биринчи жаҳон урушида йўқотилган ишчи кучлари, истиқлолчиларнинг қизил армия ва советларга қарши қуролли кураши ҳамда советлар томонидан “ҳарбий коммунизм” сиёсатининг амалга оширилиши оқибатида Туркистон қишлоқ хўжалиги чуқур таназулга учради. Натижада, барча деҳқон хўжаликлари хонавайрон бўлди. Деҳқонлар, жумладан, пахтакорларнинг қашшоқлашиш даражаси ошиб кетди. Шаҳар ва қишлоқ аҳолисининг кун кечирish учун зарур бўлган миқдордаги озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминоти йўқ даражага тушиб қолди.

Тарихий маълумотлар шундан далолат берадики, Ўзбекистонда совет ҳокимиятининг дастлабки йиллариданоқ пахтачиликни жадал ривожлантириш пойдеворига асос солинди. Бу даврда республикада пахтачиликнинг ривожлантирилиши фақатгина иқтисодий вазифа бўлиб қолмай, сиёсий ва мафкуравий аҳамият касб этарди. Биринчи жаҳон уруши туфайли оғир аҳволга тушган ўлка иқтисодиёти, айниқса, қишлоқ хўжалигининг пахтачилик соҳаси Октябр тўнтариши, большевиклар амалга оширган иқтисодий қайта қуриш, қизил армия билан истиқлолчилар ўртасидаги қуролли курашнинг кучайиши натижасида чуқур таназул домига тортилди.

Октябр тўнтариши натижасида ўрнатилган совет ҳокимияти Туркистон халқларининг озодлик, ҳамда хуррият тўғрисидаги асрий орзу-истакларига чек қўйди. Ўлкада ўрнатилган совет ҳокимияти деярли барча соҳаларда Россия империясининг мустамлакачилик сиёсатини амалда бошқача шакл ва кўринишда давом эттирди¹.

Биринчи жаҳон урушида йўқотилган ишчи кучлари, истиқлолчиларнинг қизил армия ва советларга қарши қуролли кураши ҳамда советлар томонидан “ҳарбий коммунизм” сиёсатининг амалга оширилиши оқибатида Туркистон қишлоқ хўжалиги чуқур таназулга учради. Натижада, барча деҳқон хўжаликлари хонавайрон бўлди. Деҳқонлар, жумладан, пахтакорларнинг қашшоқлашиш даражаси ошиб кетди. Шаҳар

¹ Агзамходжаев С.История Туркестанской автономии: (Туркистон мухторияти). Ташкент:Тошкент ислом университети, 2006. С. 262.

ва қишлоқ аҳолисининг кун кечириш учун зарур бўлган миқдордаги озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминоти йўқ даражага тушиб қолди.

1917-1918- йилларда очарчилик ҳолати ўлкада ўзининг юқори чўққисига етди. Унинг қанчалик кенг кўламда бўлганлигини Туркистон АССР озиқ-овқат комиссарининг 1918 йил 15 майдаги телеграммасидаги хабардан ҳам билиш мумкин. Унда “Туркистон очарчилигининг даҳшати Марказий Россиянинг ҳар қандай очарчилигини босиб, ўтиб кетади. Кўп шаҳар ва қишлоқларда очдан ўлганларни йиғиштиришга одам йўқ. Фарғона вилояти очарчилик оқибатлари билан кураш комиссиясининг маърузасида таъкидлаб ўтадики, очарчилик йиллари аксарият очлар сунъий, ясама овқатлар, кўкатлар билан овқатлангани натижада болаларда ўлим ортган. Шаҳарлар очлар билан тўлиб тошган, улар кўпинча масжид ва қабристонларда туришади, шунингдек, кўчаларда ағанаб ётади. Буларнинг ҳаммаси очликдан, бор бисотидан маҳрум бўлишдан қочган маҳаллий аҳоли”².

Умуман, Туркистон ўлкаси бўйича очарчилик 1млн. 200 минг кишини қамраб олган. Аҳоли рўйхатига кўра, фақат 1917-1920 йилларда республика аҳолиси 1 млн.дан ортиқ кишига, яъни тахминан бешдан бир қисмга камайган³.

Тарихдан маълумки, оғир табиий шароитларда ҳам ҳосил олиб халқни боқа олган деҳқонлар оmmasига таянган Туркистон халқлари оммавий очарчилик азобини кўрмаган. Тўғри, оддий халқнинг қашшоқ қисми мавжуд бўлган, аммо ўлка тарих учун арзимас бир неча йилда юз минглаб аҳолининг очликдан қирилиб кетишини бошдан кечирмаган эди.

Очарчилик, қизил армияга қарши қуроли ҳаракат туфайли далаларда пахтачилик, бошқа экинларни етиштириш билан шуғулланадиган деҳқонлар сони кескин камайиб кетди. Бундан ташқари, вайрон бўлган қишлоқларда ерни ҳайдаш, унга ишлов бериш учун фойдаланиладиган деҳқончилик асбоб-ускуналари, от-хўкизлар деярли қолмади. Буларнинг ҳаммаси, умуман, қишлоқ хўжалиги, жумладан, пахтачилик соҳасининг ҳам орқага кетишига асосий сабаблардан бири бўлди.

РСФСР ҳукумати октябр тўнтаришининг дастлабки кунларидан бошлаб Россия марказидаги тўқимачилик фабрикаларини пахта хом ашёси билан таъминлаш масаласига алоҳида эътибор берган. Пахтачилик тармоғини бошқариш РСФСР Олий халқ хўжалик кенгашига (ОХХК) юкланган. ОХХК биринчи навбатда пахта давлат монополияси эканлигини барчага маълум қилишни зарур, деб ҳисоблади. 1918 йил 12 январда РСФСР ОХХК “Пахтачилик ишларини монополияга айлантириш тўғрисида” қарор қабул қилди. Қарорда таъкидланишича, пахтачилик ва пахта савдоси билан боғлиқ барча масалалар фақат давлат монополияси ҳисобланди.

“Пахтачилик ишларини монополияга айлантириш тўғрисида”ги қарорда, жумладан, шундай дейилган:

-Банкларда мавжуд бўлган пахтанинг накладной (пахта тойи ёки оғирлиги тўғрисидаги ҳужжат)ларига бўлган ҳуқуқ давлатга ўтади ва накладнойларнинг ўзи омборхоналар, темир йўл, пристань (кемалар тўхтайдиган жой) ва бошқа жойлардан

² Голованов А.А., Саидов И.М. Деҳканство Узбекистана на историческом повороте второй половине XIX-первой трети XX вв. Самарканд: 2007. С.89.

³ Rajabova R.E.va boshqalar. O`zbekiston tarixi (1917-1993 yillar), 147-b.

дарҳол олиш ҳамда фабрикаларга тарқатиш учун “Центрохлопок” ташкилоти ихтиёрига берилади...

-Давлат монополиясини ва пахта савдосини тайёрлаш учун ислоҳ қилинган “Центрохлопок” Россияга пахта жўнатиш, сотиб олиш ва тозалаш бўйича идора ташкил қилиш учун Туркистонга ўз вакиллари жўнатиши даркор”⁴.

1918 йил 24 мартда совет ҳукумати раиси В.И.Ленин раислигида ўтган комиссия мажлисида алоҳида расмий “пахта дастури” тасдиқланди ва Туркистон республикасига жўнатиладиган масъул ходимлар таркиби белгиланди. Унга большевиклардан В.С.Смирнов, Н.И.Сундатов, А.И.Лацис, В.Г.Гофмайстер, И.А.Севастьяновлар киритилди⁵. Мазкур вакиллар 1918 йилнинг иккинчи ярмида Тошкентга етиб келди. Улар Ленин топшириғини бажариш, совет давлати манфаатларини ҳимоя қилиш, “давлат мулки” деб эълон қилинган пахта захираларини аниқлаш ва Россияга жўнатиш масалаларини биринчи даражали вазифа деб қарадилар.

Совет ҳукумати ўрнатилгандан кейинги дастлабки йилларда Туркистон ўлкасининг сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ҳолати мураккаб ва зиддиятли тарзда кечаётган эди. Шунга қарамасдан, РСФСР ҳукумати ўлкада пахта етиштириш ва уни ташиб кетишни биринчи даражали масала сифатида қаради. Бундан кўзланган асосий муддао Россия тўқимачилик саноатини пахта билан таъминлаш, қизил армия ва ишчиларнинг кийим-кечакка бўлган эҳтиёжини қондириш эди.

РСФСР ОХКнинг “Пахтачилик ишларини монополияга айлантириш тўғрисида”ги қарори асосида Туркистон ўлкаси Халқ Комиссарлари Совети раиси Ф.Колесов 1918 йил 26 февралда “Ўлкадаги пахтани мусодара қилиш тўғрисида”ги декретни тасдиқлади. Декретда “Ҳозирги кунда Туркистон ўлкасида мавжуд бўлган барча пахта, қандай кўринишда, қайси жойда бўлишидан қатъи назар, мусодара қилинади ва давлат мулки деб эълон қилинади. Барча советлар, темир йўл комитетлари бу декретни амалга ошириш, барча пахтани темир йўл станцияларига олиб келиш ва дарҳол Тошкент станциясига жўнатиш учун ўз вакиллари ажратади. Мабодо эгалари қаршилиқ кўрсатса, жойида отиш чоралари кўрилсин”, дея таъкидланган эди. Пахтани мусодара қилиш тўғрисидаги декретни амалга ошириш учун Туркистон ўлкаси Халқ Комиссарлар Совети ҳузурида пахта бўлими ташкил қилинди. Пахта бўйича комиссар қилиб Шмидт тайинланди ва шу мақсадда у Халқ Комиссарлар Совети таркибига киритилди.

Комиссар пахтани мусодара қилиш тўғрисидаги декретни амалга оширишга фаол киришиб, барча пахта заводлари, хусусий омборлар, банк омборлари, транспорт ва суғурта жамиятларидаги барча кўринишдаги пахта, чигит, пахта ёғи, совунларни ҳисобга олишни, уларнинг миқдори, нави, кимга тегишли экани ва бошқаларнинг аниқ кўрсатилишини талаб қилган⁶.

Бу вазифа пахта заводи комитетлари, пахта, ёғ, совун заводларининг ишчи ва ходимлар касаба уюшмаларига юкланган эди. 1918 йил 10 мартда пахта бўйича комиссарнинг деҳқонларга пахта экишда ёрдам тадбирлари тўғрисидаги фармойиши

⁴ Тарих шохидлиги ва сабоқлари: Чоризм ва совет мустамлакачилиги даврида Ўзбекистон миллий бойликларининг ўзлаштирилиши. Тошкент: Шарк, 2001. 218-219-бетлар.

⁵ Ражабов Қ., Хайдаров М. Туркистон тарихи (1917-1924 йй). Тошкент: Университет, 2002. 93-б.

⁶ Тарих шохидлиги ва сабоқлари: Чоризм ва совет мустамлакачилиги даврида Ўзбекистон миллий бойликларининг ўзлаштирилиши. Тошкент: Шарк, 2001. 222-б.

эълон қилинди. Хужжатда пахта заводи комитетлари ҳамда пахта, ёғ, совун заводларининг ишчи ва хизматчилари касаба уюшмалари бўлимларига деҳқонларга биринчи нав уруғлик чигитини сотишга рухсат берилган. Бу уруғликни пахта топширганларга ёки нақд пулга бериш мумкин, деб кўрсатилган.

Совет ҳукумати Туркистон пахтасини марказга ташиб кетиш масаласига алоҳида эътибор берди. РСФСР Халқ Комиссарлари Совети 1918 йил 9 апрелда тўқимачилик саноатини пахта билан таъминлаш учун оборот (айланма) маблағ ажратиш тўғрисида декрет қабул қилди. Декретда “Олий халқ хўжалиги совети ҳузуридаги Пахта билан таъминлаш комитетига Ўрта Осиёдан пахта сотиб олиш ва темир йўл орқали жўнатиш бўйича ташкилий харажатлар учун давлат хазинасидан 250500 рубль ажратилсин ва уни нақд пул билан дарҳол берилсин”, дея таъкидланган. Пахтани Россиянинг Европа қисмига ташиш ва сотиб олиш масалалари учун Пахта билан таъминлаш комитетига давлат хазинаси маблағларидан 502424500 рубл маблағ ажратишга қарор қилинган.

1918 йил 11 апрелда Тошкентда “Центрохлопок” ташкилотининг бўлими очилган. Бу бўлим Туркистонда пахта монополиясини ҳаётга тадбиқ қилиш, пахтани сотиб олиш, тозалаш, транспортда марказга жўнатиш ва асосийси-пахта экин майдонларининг камайишига қарши курашиш масалалари билан шуғулланган. 1918 йил пахта экин кампанияси даврида эса пахтакорларга ун, буғдой ва газмол бериш режалаштирилган. Бу кўрсатмалар декларатив моҳиятига эга бўлиб, хом ашё талабида бўлган совет давлати учун меҳнаткаш омманинг иқтисодий аҳволи ҳақиқий қизиқиш уйғотмас эди.

Туркистонда мусодара қилинган катта миқдордаги пахта хом ашёси Россия тўқимачилик саноатига тинимсиз равишда жўнатиб турилди. 1918 йилда Оренбург ва Красноводск темир йўллари орқали марказга 1310 вагон пахта толаси юборилган. 1919 йил январь-май ойларида Оренбург йўналиши бўйича 443 вагон пахта толаси юборилган. Июнь ойида эса Красноводск йўналиши бўйича 131 вагон ва Оренбург йўналиши бўйича 549 вагон пахта толаси жўнатилган. Шунга мос равишда июлда 389 вагон ва 1149 вагон, августда 405 вагон ва 814 вагон, сентябрда 197 вагон ва 795 вагон, октябрда 389 вагон ва 189 вагон, жами 1919 йилда Красноводск йўналиши бўйича 1504 вагон, Оренбург йўналиши бўйича 3939 вагон пахта толаси совет ҳукумати кўрсатмаси билан марказий ҳудудларга ташиб кетилган⁷.

1920 йилда 1919 йилга нисбатан бир ярим баробардан ортиқ пахта толаси олиб кетилган. Россия марказий ҳудудлари тўқимачилик фабрикалари учун 1920 йилда Туркистондан темир йўл орқали 8565 вагондан иборат 4 млн. 283 минг пуд пахта толаси юборилган. Бундан ташқари, 1919 йилда 3 млн. 150 минг пуд ва 1920 йилда 2 млн. 728 минг пуд хом пахта ҳам ташиб кетилган.

Совет ҳукумати марказни пахта билан таъминлашни яхшилаш, ўлкада пахта етиштиришни кўпайтириш мақсадида Туркистоннинг пахтакор деҳқонларига кенг истеъмол молларини етказиб бериш масаласига алоҳида эътибор берган. РСФСР Халқ Комиссарлар Совети 1920 йил 24 февралда Туркистон пахтакорларига шошилиш равишда газмол ортилган поезд жўнатиш тўғрисида қарор қабул қилди. Қарорда

⁷ Ражабов К., Ҳайдаров М. Туркистон тарихи (1917-1924 йй). Тошкент: Университет, 2002.99-б.

Туркистонда пахта экин майдонларини кенгайтириш мақсадида 3 млн. аршин⁸ газмол, 1 мингта гросс⁹ ип юклаш учун тезда махсус поезд тузиб жўнатиш кўзда тутилган. Ушбу поездни тузиш Твер ип-газлама фабрикалари бошқармасига топширилган. Поезд 25 та товар вагони, 3 та нефт ёқилғиси учун цистерна, 1 класс вагони ва 2 та иситилувчи вагон, жаъми 31 та вагондан иборат эди. Қарорда поездни ушлаб қолиш, унга ортилган газмоллар ва нефтни мусодара қилиш нафақат фуқаро идоралари, ҳарбий идораларга ҳам ман этилиши таъкидланган. Шунингдек, қарорда “поезд Туркистондан қайтишда пахта юклаб, уни Твер ип-газлама фабрикалари бошқармасига етказиб бериши керак”, деб қайд этилган. Худди шундай поезд 1920-йил 18- январда ҳам Туркистонга жўнатилган. Бу поездларни юборишдан асосий мақсад эса юқорида таъкидлаганидек, Россиянинг тўқимачилик фабрикаларига Туркистондан пахта ташиб кетиш бўлган.

Совет ҳукумати тўқимачилик саноатининг пахтага бўлган эҳтиёжини қондиришда капиталистик дунёдан мустақил бўлишга интилиб, Туркистон ўлкаси пахтакорларининг моддий манфаатдорлигини орттириш орқали пахта етиштиришни кўпайтиришга ҳаракат қилди. 1920 йил 31 августда РСФСР Халқ Комиссарлар Совети давлатга топширилган пахта учун пахтакорларга нақд пул ёки натура билан тўлаш тўғрисида қарор қабул қилди. Қарорда Америка чигитидан етиштирилган 1 пуд пахтанинг нархи совет пулига 1260 рубль деб белгиланган. Пул тўлашдан ташқари бир десятина¹⁰ ердан давлатга 50 пуд пахта топширган пахтакорларга қўйидаги натурал буюмларни бепул бериш жорий қилинган: а) ҳар десятина ерга 7 пуд уруғлик; б) 24 фунт¹¹ пахта ёғи, 2 пуд 16 фунт кунжара ва шелуха; в) 30 аршин ип-газмол; г) 9 ғалтак тикувчилик ипи; д) 30 фунт керосин; е) 40 фунт темир (мих, темирчилик материаллари); ж) 60 фунт туз; з) 50 қутича гугурт. Ушбу қарорни бажариш, пахтакорларни юқорида кўрсатилган буюмлар билан таъминлаш учун жойларда мавжуд пахта ёғидан 450 минг пуд, 1,4 млн. аршин газмол, 1 минг гросс тикувчилик ипи, 7 минг пуд керосин, 100 минг пуд темир, 150 минг пуд туз ажратиш топширилган. Лекин, уларнинг тегишли жойгача етиб келгани ҳақида эса тегишли маълумотлар учрамайди.

Совет ҳокимияти ўрнатилган дастлабки кунлардан бошлаб, 1917 йил 26 октябрдаги “Ер тўғрисида”ги декрет асосида, ўлкадаги йирик ер эгаларининг мулклари мусодара қилина бошланган. Жумладан, 1918 йил апрелда Туркистон ўлкаси ХКС қарори билан андижонлик йирик пахта етиштирувчи мулкдор, 5 та пахта тозалаш заводининг эгаси, Россия ва чет эллар билан пахта савдосини амалга оширадиган Миркомил Мирмўминбоевнинг экин ерлари, пахта заводлари ва катта миқдордаги сармояси давлат мулки деб эълон қилинган¹².

⁸ Аршин – газ, 0,711 метрга тенг узунлик ўлчови.

⁹ Гросс - баъзи атторлик молларини, жумладан ғалтак ипни санада – ўн икки дюжина, дюжина – ўн икки дона. Демак, гросс ип 144 та ғалтак ип.

¹⁰ Десятина – 1,09 гектарга тенг ер ўлчов бирлиги.

¹¹ Фунт - кадоқ, 409,5 граммга баравар.

¹² Тарих шохидлиги ва сабоқлари: Чоризм ва совет мустамлакачилиги даврида Ўзбекистон миллий бойликларининг ўзлаштирилиши. Тошкент: Шарқ, 2001. Андижон вилояти давлат архиви (АВДА), 230-ф., 2-р., 4-йиғма жилд, 42-в.

1918 йил 18 майда Самарқанд уездининг Маҳалла волости ер-сув комитети қарори билан Пинхос Абрамовнинг 130 таноб ери, деҳқончиликда ишлатадиган от-хўкизлари, асбоб-ускуналари, 64 пуд уруғлик чигити ва бошқа мол-мулклари мусодара қилинган. Шу мажлисда Суюн Абрамов, Бахритдин Шамсидинов, Довуд Комилов, Комил Шокировларнинг мол-мулклари ҳам мусодара қилинган. 1918 йил сентябрда Фарғона вилоятининг Марғилон волостида Обо Пинхосовнинг 218 десятинадан иборат экин ери, пахта заводи, уй-жойлари ва бошқа мол-мулклари мусодара қилинган.

1918 йил апрелдан 1919 йил апрелигача Фарғона вилоятининг Скобелев уезида 22 нафар йирик ер эгаларининг мулки национализация қилинган. 12315 десятина ер, ишчи ҳайвонлар ва деҳқончилик асбоб-ускуналари ер эгаларидан тортиб олинган. Андижон уезида ҳам барча европалик йирик ер эгаларининг мулклари мусодара қилинган.

Марксизм таълимотидан келиб чиқиб, большевиклар партияси дастурида олға сурилган асосий ғоялардан бири – “синфсиз жамият” барпо этиш эди. Шу ва бошқа коммунистик ғояларни амалга ошириш мақсадида ҳеч қандай тайёргарлик кўрмасдан совет ҳукумати ўз фаолиятининг дастлабки кунларидан бошлаб, РСФСРда, жумладан Туркистонда ҳам шаҳар ва қишлоқ мулкдорлар синфларига қарши қатъий курашни бошлади.

917 йил 26 октябрдаги “Ер тўғрисида”ги декрет асосида ўзбек қишлоқларида ҳам катта ер эгаларининг мол-мулк, ерларини мусодара қилишга киришилди¹³. Совет органларининг бу ҳатти-ҳаракатлари маҳаллий бойлар ерларини тортиб олиб, улар асосида қишлоқ хўжалик артеллари, коммуналар ташкил қилиниши, асрлар давомида ер ва мол-мулкни муқаддас деб тушунган халқ, айниқса бойларнинг ерларини ижарага олиб кун кечираётган деҳқонларнинг норозилигини келтириб чиқарди.

Совет ҳукумати аграр сиёсатининг асосий мақсади ерга хусусий мулкчиликни бекор қилиш, уни умумхалқ, давлат мулкига айлантириш, яқка деҳқон хўжаликларини тугатиш, уларнинг ўрнига коллектив хўжаликларни ташкил қилиш бўлган. Туркистонда дастлабки коллектив хўжаликлар 1918 йилда асосан бойларнинг национализация қилинган ерларида вужудга кела бошлаган.

Туркистон Ер ишлари халқ комиссарлиги қишлоқ хўжалигини умумлаштириш бўлимининг 1919-йилдаги ҳисоботида кўрсатилишича, Тошкент уезида 150 тага яқин, Мирзачўл уезида 20 та, Чимкент уезида 2 та, Перов уезида 1 та, Самарқанд уезида 200 та, Еттисув вилоятида 5-6 та, Фарғона вилоятида 50 та коммуна ва артель ташкил қилинган. Ҳаммаси бўлиб 35 минг десятина ерда 40 мингтага яқин деҳқонларни бирлаштирувчи 400-420 та коллектив хўжалик мавжуд бўлган¹⁴.

Пахтачилик соҳасини умумлаштириш, коллективлаштириш мақсадида яқка пахтакор хўжаликлар асосида пахта кооперативлари ташкил қилинди. Давлат органларига яқка хўжаликлардан кўра пахта кооперативларини назорат қилиш қулайроқ эди. Кооперативлар пахта заводига пахта топшириш шарти билан заводдан аванс-қарз, уруғлик, саноат ва озиқ-овқат маҳсулотларини олар эди. 1919 йилда Туркистонда 70 минг пахтакорни бирлаштирувчи 49 пахта кооперативи бўлган. Бу

¹³ Алимов И.А. Ўзбекистон қишлоқ хўжалигида социалистик ўзгаришлар. Тошкент: 1972. 26-б.

¹⁴ Алимов И.А. Ўзбекистон қишлоқ хўжалигида социалистик ўзгаришлар. Тошкент: 1972. 26-31-бетлар.

коллектив, кооператив хўжаликлар – коммуна, артель, пахта кооперативлари давлат томонидан мажбурий йўл билан ташкил қилиниб, давлат ёрдамида фаолият юритар эди.

Туркистон Республикаси ҳукумати 1918 йил 5 мартда пахта саноатини национализация қилиш тўғрисида декрет қабул қилди. Ушбу декретга асосан, хусусий мулклар, жумладан пахта тозалаш заводлари ҳам “давлат мулки” деб эълон қилинди. Партия ва хўжалик раҳбарлари капитализмни тугатиш, социализмни барпо этишга зўр бериб интилишлари билан пахта тозалаш саноатини национализация қилишни кўп ҳолларда зарур тайёргарлик кўрмай, шошма-шошарлик билан ва ҳатто ҳеч қандай иқтисодий заруриятсиз амалга оширдилар.

Совет ҳокимиятининг аграр сиёсатидан кўзланган мақсад қишлоқда мулкдорлар синфини тугатиш, якка деҳқон хўжалиklarини коллектив хўжалиklarига бирлаштириш бўлган. Туркистонда пахтачиликни ривожлантириш мақсадида амалга оширган чора-тадбирлари совет ҳукуматининг мафкуравий қобик ва чекланган характердаги аграр сиёсати туфайли кутилган натижани бермади. Якка пахта хўжалиklarи ўрнига шундай хўжалиklarни бирлаштириб, пахта кооперативлари ташкил қилинди. Тадбиркор хўжалиklarнинг пахта заводлари национализация қилинди. Бу тадбирлар ҳам ўзини оқламади. Ўлкада пахтачилик тармоғи тобора орқага кета бошлади. Совет ҳукуматининг “ҳарбий коммунизм” сиёсатидан янги иқтисодий сиёсатга ўтиши натижасида пахта кооперативлари тугатилиб, давлат тасарруфига ўтказилган пахта заводларининг асосий қисми ўз эгаларига қайтариб берилди. Хулоса қилиб айтганда, октябр тўнтаришидан сўнг Туркистонда юзага келган мураккаб сиёсий вазият, истиқлолчилар билан қизил армия ўртасидаги жанглар, Туркистон билан совет Россияси ўртасидаги иқтисодий алоқанинг узилганлиги, “ҳарбий коммунизм” сиёсати ва бошқа сабаблар туфайли пахтачилик соҳаси таназзулга юз тутиб, пахта етиштириш кескин камайиб кетди.